

Abigail Rousseau
Beleidsadviseur cultureel
erfgoed en archeologie,
Provincie Flevoland

Erfgoed in nieuw land¹

Een nieuwe koers voor erfgoedbeleid in Flevoland

De provincie Flevoland is een jonge provincie. Pas in 1986 kwam zij als bestuurlijke eenheid tot stand. Het is een provincie die door mensenhanden is gemaakt, door de afsluiting en de drooglegging van de Zuiderzee. Flevoland is een provincie die nu nog steeds gericht is op ontwikkeling, op de opbouw van een nieuwe samenleving, infrastructuur, huisvesting en werkgelegenheid. Het is voor deze provincie nog geen gewoonte om terug te kijken naar waar ze vandaan komt, om de objecten en structuren uit het verleden te beschouwen als onlosmakelijk onderdeel van de eigenheid van de provincie, als haar erfgoed. De andere provincies hebben een eeuwenoude geschiedenis, historische binnensteden, buitenplaatsen en een rijk gelaagde archeologie, die de provincie Flevoland in een zekere mate mist. Waar bij de andere provincies de relatie met het verleden gemeengoed is, en er vele decennia nagedacht is over het erfgoed en de omgang ermee, is dat voor de jonge provincie Flevoland geen vanzelfsprekendheid.

De provincie Flevoland moet nog inzichtelijk krijgen wat zij onder haar erfgoed schaaft en hoe ze hiermee om zal gaan. Het navolgen van erfgoedbeleid zoals dat elders in Nederland vorm heeft gekregen, kan simpelweg niet in deze provincie die zo'n andere ontstaansgeschiedenis heeft dan de andere provincies. Volgens de recent opgestelde Omgevingsvisie van de provincie² is Flevoland de meest herkenbare provincie in Nederland. De lange lijnen, de openheid, de uitgemeten inrichting van het landschap, de grote schaal, maken Flevoland uniek. Dit alles reflecteert de wijze waarop Flevoland op de tekentafel is ontworpen, de vooruitstrevendheid, de enorme ambitie en voor-

De provincie Flevoland kenmerkt zich door de gedachte van maakbaarheid, grootschaligheid en vooruitstrevendheid. Het huidige erfgoedbeleid van de provincie sluit niet aan bij deze karaktereigenschappen van Flevoland en wordt dan ook maar weinig aangegrepen als inspiratie voor ontwikkelopgaven. Met de nieuwe Omgevingsvisie is er de kans om het erfgoedbeleid anders te benaderen met meer ruimte voor de verschillende verhalen van de diverse groepen inwoners door middel van participatie. Op deze wijze kan invulling gegeven worden aan de ambitie om bewoners blijvend te binden aan Flevoland en aan elkaar.

Foto: Klaas Eissens

1 - Een luchtfoto van het voormalige eiland Schokland dat nu ligt ingebed in de rechte lijnen van het ontworpen landschap van de Noordoostpolder. Schokland is benoemd tot werelderfgoed, niet alleen vanwege de cultuurhistorische waarden van het voormalige eiland en de archeologische resten in de grond, maar ook vanwege het moderne inpolderingslandschap eromheen. Het is een plek waar oude en nieuwe erfgoedwaarden samenkomen.

al het geloof in de maakbaarheid van dit nieuwe land. Deze kenmerken vind je niet alleen terug in het landschap maar in alle elementen die Flevoland tot Flevoland maken: in de opbouw van de samenleving, in de architectuur en de stedenbouw, en in het denken en handelen. Langs deze reddenatie zou het niet meer dan logisch

zijn dat de gedachte van maakbaarheid, de grootschaligheid en de vooruitstrevendheid ook in het erfgoed van Flevoland worden gereflecteerd, het zijn de waarden waaruit Flevoland is voortgekomen. Dat zou het erfgoed van Flevoland een eigen karakter geven dat zelfstandig en onmiskenbaar Flevolands is. Maar in het huidige

Foto: Allen Schaap

2 - Het landschapskunstwerk Exposure van Anthony Gormley aan de kust van Lelystad. De enorme complexiteit van de constructie, de vooruitstrevendheid en ambitie die dit kunstwerk uitspreekt, herken ik terug in het karakter van de provincie waar het kunstwerk staat.

erfgoedbeleid van de provincie Flevoland komt dit op maar mondjesmaat tot uitdrukking. Hoe komt dit en hoe kan het beter?

Sectorale erfgoedbenadering schiet tekort

Het huidige erfgoedbeleid van de provincie Flevoland gaat uit van een beschermingsbenadering waarbij de traditionele erfgoedcategorieën (archeologisch, gebouwd

en landschappelijk erfgoed) wordt gewaardeerd door een kleine groep experts, waardoor het naar mijn mening maar weinig bewoners van Flevoland aanspreekt. Het erfgoed wordt ook maar weinig aangegrepen als inspiratie voor de ontwikkelopgaven in Flevoland, misschien juist omdat het niet aansluit bij het ware karakter van Flevoland. Het huidige erfgoedbeleid van de provincie omvat bovendien uitsluitend materieel erfgoed en richt zich met name op archeologisch en gebouwd erfgoed

en, in mindere mate, op landschappelijk erfgoed en geheel niet op immaterieel erfgoed. Dit beleid is in vier thema's ondergebracht: Sporen van het oude land, Flevoland WaterLand, Iconen van de Wederopbouw en Flevoland als Kunstwerk. Het gaat bij de archeologie, aan de ene kant om het zeer oude verleden van de allereerste bewoners van het tegenwoordige grondgebied van Flevoland. Dat zijn voornamelijk de sporen uit de prehistorie, Sporen van het oude land. Aan de andere

Foto: Allen Schaap

3 - De vele windturbines die in Flevoland zijn verrezen maken tegenwoordig onlosmakelijk deel uit van de beleving van het Flevolandse landschap

kant om de vele scheepswrakken uit latere perioden die Flevoland rijk is en om andere getuigen van de voormalige Zuiderzee in het thema Flevoland WaterLand. Bij het beleid rond het gebouwde erfgoed staat de Wederopbouwperiode centraal, waarbij het dorp Nagele een prominente rol vervult. Het laatste thema, Flevoland als Kunstwerk, verwijst naar het land dat gemaakt is en ontworpen op de tekentafel. Daaronder valt zowel de inrichting van het landschap als alles dat samenhangt met het ontstaan van de polders: de dijken, de gemalen, de vaarten enzovoorts. Dit laatste thema heeft veel potentieel om aan te sluiten bij het karakter van Flevoland maar is het minst uitgewerkte thema in het huidige erfgoedbeleid.

In het algemeen kan worden gesteld dat het huidige provinciaal erfgoedbeleid is bepaald door een kleine groep hoogopgeleide autochtone experts. Het erfgoedbeleid betreft het behoud van objecten en structuren die vanuit de geschiedenis van monumentenzorg en vanuit de wetgeving als cultuurhistorisch waardevol zijn benoemd. Het zijn echter niet categorieën of waarden die de gemiddelde inwoner van Flevoland herkent als zijnde het erfgoed waarbij hij/zij zich betrokken voelt of dat een emotie bij hem/haar teweeg brengt. Het is bovendien een sectorale benadering van erfgoed waarbij objecten onttrokken worden aan de maatschappelijke dynamiek en waardoor de afstand met de bewoners wordt vergroot. De vergelijking wordt vaak gemaakt van de stolp

die over een object of gebied wordt gezet.

Huidig erfgoedbeleid tegenover nieuwe Omgevingsvisie

Met de nieuwe Omgevingsvisie is de ambitie uitgesproken door de provincie om met erfgoed, met het Verhaal van Flevoland, de bewoners blijvend te binden aan Flevoland en aan elkaar. Dat betekent een kans om het erfgoed van Flevoland anders te benaderen. Maar op welke manier dan? En wat is dan wel het erfgoed van de Flevolandse? Met welk erfgoed voelen de bewoners van Flevoland zich wel verbonden? Dat is natuurlijk geen gemakkelijke vraag om antwoord op te geven. Temeer omdat dé Flevolander, net als dé Nederlander, zoals Máxima zei, niet bestaat. De bevolking in Flevoland is heel

divers. Wat wel gezegd kan worden over Flevoland, is dat het overgrote deel van buiten Flevoland is gekomen, het zijn van oorsprong immigranten³. Dit feit en de relatief korte bestaansgeschiedenis van Flevoland is een interessant gegeven voor de zoektocht naar het Flevolands erfgoed.⁴

Veelal gaat erfgoed over de oorsprong van een gebied, van een volk. De 'ontstaansmythe' van Flevoland ligt echter niet in een ver vervlogen tijd en kan daardoor met behulp van oral history worden vastgelegd. De mensen die Flevoland letterlijk hebben gebouwd kunnen nu nog aan de jongere generatie vertellen hoe Flevoland is ontstaan en gemaakt. Het is niet alleen het verhaal van de eerste pioniers in de Noordoostpolder maar ook van de meest recente initiatiefnemers in Oosterveld. Dit is een gebied in de gemeenten Almere en Zeewolde waar organische gebiedsontwikkeling wordt geïmplementeerd en de gebiedsinrichting geheel aan de initiatiefnemers wordt overgelaten.⁵ Dit is ook het Verhaal van Flevoland. En dit verhaal wordt elke dag opnieuw door de bewoners gevormd en verteld, ook door de jongere generatie die hun eigen Flevoland vormgeven. Erfgoed in Flevoland is daarmee een dynamisch en voortdurend proces.

Om tot een erfgoedbenadering te komen die recht doet aan deze verhalen en aan de unieke eigenschappen van Flevoland is participatie essentieel. Iedereen kan participeren in het creëren van erfgoed en de waarden benoemen die daaraan worden gehecht.⁶ Het zal dan misschien minder gaan over de traditionele erfgoedzaken zoals gebouwde monumenten en archeologie waar het huidig provinciaal erfgoedbeleid op is gestoeld. Het gaat meer over belevingswaarden van het landschap en over immateriële waarden van het pionieren, het experimenteren en het zelf maken. Het gaat dan over erfgoedverhalen over het opbouwen van een nieuw bestaan in een nieuw land. In feite pleit ik hier voor een erfgoedbeleid dat meer ruimte creëert voor de 'meerstemmigheid' van erfgoed.⁷ Want de uitkomst van een dergelijke participatieve benadering is een veelheid aan verhalen die weleens met elkaar kunnen schuren maar elkaar niet hoeven uit te sluiten. Het samen in gesprek gaan over erfgoed zou de maatschappelijke relevantie van erfgoed kunnen terugbren-

gen doordat het groepen kan helpen zich te emanciperen en gevestigde beelden bij te stellen.⁸ Bovendien kan zo werk worden gemaakt van de ambitie van de provincie om bewoners blijvend te verbinden met hun plek en met elkaar.

Het erfgoed wordt daarmee iets dynamisch dat op ieder moment door iedere groep in Flevoland opnieuw kan worden vormgegeven. Een dergelijke benadering van erfgoed moet wel gefaciliteerd worden en hierin zie ik een rol voor de provinciale overheid. Het betekent namelijk dat de participatie van de bewoners niet alleen gestimuleerd moet worden tijdens het opstellen van de Omgevingsvisie en het daaropvolgend beleid, maar ook dat er een meer permanente basis wordt gelegd voor het co-creëren van erfgoed. Er zou bijvoorbeeld een organisatie zoals Imagine IC⁹ in Flevoland kunnen worden opgericht. Imagine IC is actief in de Bijlmer en documenteert het dagelijks leven in de buurt om in stad en land erfgoedcollecties aan te vullen. Ook in Flevoland moet het mogelijk worden gemaakt voor inwoners om zelf hun erfgoed te duiden en hen een gevoel van eigenaarschap daarover te geven. Tegelijk moeten zij ook de instrumenten krijgen waarmee zij dat erfgoed kunnen onderhouden, opbouwen, tonen en doorgeven. Erfgoed in Flevoland kan op deze wijze een geïntegreerd onderdeel van de samenleving worden zoals in de vectorbenadering, waarbij erfgoed "wordt gezien als een eigen kracht, met grote publieke waarde in een breder veld, die zich op allerlei manieren kan verbinden met andere krachten en machten."¹⁰ Zo wordt de relevantie van erfgoed vergroot en is de kans ook groter dat erfgoed inspiratie en oplossingsrichtingen biedt voor de maatschappelijke en ruimtelijke opgaven waar Flevoland voor staat.¹¹

Noten

¹ Dit essay is geschreven als afsluitend 'Meesterwerk' van de Leergang Erfgoedfilosofie van de Erfgoedacademie. Voor meer informatie over de leergang zie www.erfgoedacademie.nl.

² <https://www.omgevingsvisieflevoland.nl> (de publieksvriendelijke website) of <https://www.omgevingsvisieflevoland.nl/wp-content/uploads/2017/11/Omgevingsvisie-Flevoland-Straks-8-11-17.pdf>.

³ Met als uitzondering natuurlijk het

voormalige eiland Urk, daar wonen voornamelijk geboren en getogen Urkers. Maar ook elders in Flevoland neemt het aantal in Flevoland geboren inwoners toe. In 2016 werden er 4.706 kinderen geboren in Flevoland volgens de CBS.

⁴ De Noordoostpolder viel in 1942 droog, Oostelijk Flevoland in 1957 en Zuidelijk Flevoland in 1968.

⁵ <http://maakoosterwold.nl/>

⁶ In het rapport Identificatie met Nederland wordt een dergelijke benadering door de Wetenschappelijke Raad voor het Regeringsbeleid in Nederland een zelf gestuurd identificatieproces genoemd.

⁷ Zie ook <https://www.unesco.nl/node/3682#meerstemmige-samenleving>. "De samenleving wordt meerstemmiger als gevolg van globalisering, immigratie, emancipatie van minderheden en nieuwe media. Dit leidt tot een grotere variatie aan perspectieven, die soms lijnrecht ingaan tegen het verhaal van de dominante meerderheid. ... Erfgoedbeleid dat dit traditionele [nationale] verhaal als leidraad neemt, miskent het historische perspectief van een deel van de bevolking en sluit mensen uit."

⁸ Kees Ribbens, lezing tijdens de leergang erfgoedfilosofie 29 september 2017.

⁹ <http://www.imagineic.nl/>.

¹⁰ Riemer Knoop, 2017, Het Straatwaarden-project. in: Riemer Knoop, Michiel Schwarz, e.a. Straatwaarden: in het nieuwe speelveld van maatschappelijke erfgoedpraktijken, p. 14.

¹¹ Dit gezegd hebbende wil ik toch ook een pleidooi houden om de sectorale erfgoedbenadering niet volledig los te laten, maar deze naast de vectorbenadering in overheidsbeleid een plek te geven. De meer traditionele erfgoedcategorieën verdienen ook bescherming en bekendheid want het zijn veelal zaken die vanuit wetenschappelijk en historisch oogpunt waarde hebben, kwetsbaar zijn en verloren kunnen gaan bij de doorgaande ontwikkeling van Flevoland.